

УДК 821.161.2.09(092)“18/19”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.256048>

Ігор Розлуцький, доцент кафедри української літератури та теорії літератури
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

НАЦІОНАЛЬНЕ ЯК ЦІННІСНИЙ ОРІЄНТИР У ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЄВШАНА

У статті висвітлюється аспекти національного у творчості Миколи Євшана, його візії на виховання молодого покоління та становлення України. Національні цінності, які відстоював і про які писав Микола Євшан, були головними засадами його світогляду. Учень Михайла Грушевського, літературний критик і публіцист, вояк Української Галицької армії – він прожив лише 29 років, однак ніколи не опускав рук у боротьбі за Українську державу, не зневірився і не розчарувався в ній. Залишив чималу духовну спадщину, яка є, без сумніву, актуальною на сьогодні і, сподіваємося, стане дороговказом для майбутніх поколінь.

Ключові слова: Микола Євшан; націоналізм; модернізм; національна культура; національне виховання; історизм; нація; Українська держава.

Літ. 18.

Ihor Rozlutskiy, Associate Professor of the Ukrainian Literature and Theory of Literature Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE NATIONAL IDEA AS THE VALUE GUIDE IN MYKOLA YEVSCHAN'S WORKS

The article highlights the aspects of national in the works of Mykola Yevshan, his vision on the education of the young generation and the formation of Ukraine. The values that Mykola Yevshan defended and wrote about were the National Principles of his worldview. Mykhaylo Hrushevskiy's student, literary critic and publicist, soldier of the Ukrainian Galician Army – he lived only 29 years, but never gave up in the struggle for the Ukrainian state, did not despair and was not disappointed in it. There is a considerable spiritual heritage left, which is, without a doubt, relevant and, we hope, will be a guide for future generations.

Among thousands of those who “changed the pen for arms” and at the same time changed the course of history, realizing the importance of duty for the independence of the state, was Mykola Yevshan (real name Fediushka).

The author of the article considers the aspects of nationalism in the critical works of Mykola Yevshan, who is credited with the modern camp of Ukrainian culture. It is noteworthy that Mykola Yevshan's works are one of the models of national literature and national criticism development, on the example of which the national methodology is clearly indicated among the main development criteria.

Outlining the specific features of Ukrainian modernism, the article identifies the presence of national understanding of creative works, and this constant does not refute Ukrainian modernism, but even supplements and emphasizes it.

Mykola Yevshan uses the principle of historicism and tries to rethink it in the context of nationalism. The critic is impressed by the writers' understanding of Ukraine, and especially the artists' perception and understanding of the categories not so much of “Ukrainian people” as of the “Ukrainian nation”.

The study highlights the pressing issues of publicistic works, namely, the definition of national culture and national education, which is the basis of both the creation of a nation and an independent state, as well as an important aspect for an integral understanding of the concept of Mykola Yevshan's literary and critical works.

Keywords: Mykola Yevshan; nationalism; modernism; national culture; national education; historicism; nation; Ukrainian state.

Постановка проблеми. Категорія національного завжди відігравала важливу роль у творенні української культури, науки. Навіть, здавалось би, у модерний період кінця XIX – початку XX ст., коли ідеологічний чинник не завжди брали до уваги, в українському соціогуманітарному просторі він був виразно прартикульований. Більше того, саме наявність чітко визначених аспектів націоналізму робить україністику самобутньою й неповторною в контексті неодоли. В одній зі своїх праць, досліджуючи своєрідність українського модернізму М. Євшана, С. Павличко характеризує

українську культуру химерним гібридом модернізму й націоналізму [15, 140].

На фактор національного в неокulturі вказує Л. Голомб: “Споріднений із модерними течіями світової літератури, український модернізм не міг стати іншим, ніж він був, адже національний фермент, почуття громадянського обов'язку не були в ньому чимось привнесеним, таким, що ставало не перешкодою до повноцінного, продиктованого узагальненими “європейськими” вимогами вияву модерної свідомості, а становили органічну властивість душі української людини, яка виражає себе у творчості” [3, 8].

Акцентує на проблемі національного в українському модерні і Я. Поліщук. “Модерн характеризувався естетичним вирафінуванням символічного сенсу буття. У цьому плані українські письменники активно сприймали досвід французького, німецького, польського, російського мистецтва, залучаючи його до творення парадигми національного модерну...” [16, 379].

Отож, національне в українській літературі не було відкинене через європейську “культурну революцію”, і в Україні проблема самобутності становлення нації звучала актуально й неабияк гостро. Чимало митців, які намагалися творити в контексті неодоли, поділяючи модерні тенденції в царині мистецтва (представники журналу “Українська хата”), все ж таки обстоювали серед численних переваг саме національне питання, а подекуди ідейно були навіть суголосними зі своїми “опонентами” (народниками).

Один із перших критиків української літератури, талановитий повпред часопису “Українська хата”, співредактор “Літературно-наукового вісника”, частий дописувач видань “Бджола”, “Будуччина”, “Нове життя”, “Народ”, “Республіка”, “Громадський голос” та ін., Микола Євшан (Федюшка) часто рефлексує над феноменом націоналізму української літератури, виводячи зазначений аспект у фокус дослідницької уваги.

Аналіз основних досліджень. На проблему національного у творчості Миколи Євшана звертали увагу багато дослідників, характеризуючи основні аспекти естетичної діяльності критика. Серед найбільш знакових – студії Н. Шумило, М. Ільницького, Н. Голубінки (вплив національної ідеї на формування естетики Євшана); П. Іванишина (розгляд основних аспектів національної методології у світогляді критика); М. Гнатюка, В. Габора (аналіз публіцистики М. Євшана) та ін.

Масмо на меті простежити, як відбувалося поглиблення розуміння національного в літературно-критичній парадигмі Миколи Євшана. Відразу ж зазначимо, що остання не руйнує, а увиразнює й доповнює концепцію вченого, головно його модерні пошуки. Ці питання все ще залишаються відкритими для дослідників, адже тема націоналізму крізнить в усіх періодах творчості Євшана й поглиблюється у світогляді критика. Відтак є потреба цілісно розглянути феномен національного спочатку в естетичній рецепції Миколи Євшана загалом, і в конкретних літературно-критичних та публіцистичних дискурсах. Для цього нам потрібно простежити знакові літературознавчі публікації, а також ті публіцистичні праці, у яких актуалізовано проблеми націософського характеру.

Виклад основного матеріалу. У своїх засадничих інтелектуальних студіях про роль мистецтва Микола Євшан застерігає від хибного розуміння, здавалось би, стереотипної (почасти вже рецептивно-прецедентної) моделі українськості, застерігаючи у такий спосіб від неминуче деструктивних викликів при розбудові національної держави. На думку критика, такі трафарети руйнівні для існування нації, тому й так саркастично констатує літературний критик, що “обов’язком щирого українця було носити народний стрій, шаровари і шапку козацьку, плакати разом з Шевченком на недолею вдови-сиротини, написати самому декілька таких самих “стишків”, – а в іншому всі дослужувались великих становищ і діставали медалі та хрести заслуги” [5, 47]. Візія України в нього принципово інша, тут Микола Євшан привносить розуміння національного в українську культуру загалом: “*Нова культура мусить бути національна, мусить вийти з глибин народної душі, але вона не може бути українофільська*” [5, 53].

Осмислюючи творчість Шевченка в контексті сучасної доби, М. Євшан не лише розглядає культ генія в українській літературі, а й зосереджується на проблемах історизму. Критик чітко окреслює завдання історії й водночас осмислює проблему національної самобутності, її витоків. Історія для Євшана – це передусім “ті сили внутрішні в народі, які викликували ті події, о ту енергію потенціальну”, що творили сучасне народу і вказували шлях у майбутнє, водночас – це навіть щось більше й глибше, бо історія здатна проникнути в сучасність і визначити (чи змодельювати майбутнє. Ця сфера не лише для профілю істориків чи археологів, як використання артефактів, на кшталт заповнення музеїв чи рідкісних колекцій [5, 30]. “Вона (минушина – І. Р) безпосередньо входить у наше сучасне життя як один з кінцевих елементів, дає йому ґрунт, весь колорит, патос... І тому ми все мусимо оглядатися назад, дослуховуватись до голосу давніх століть, давніх людей. В них шукаємо оправдання нашого теперішнього життя, шукаємо виходу в будучність” [5, 30].

Критик стоїть на націєзахисних позиціях української літератури і зневажає намагання сліпо запозичувати чужу культуру чи – ще гірше – тим безперспективно цькувати рідну. “Ті самі інтелігенти, що вчора вийшли з мужика” ті самі, що мали змогу створити сильні підстави для національної культури, а не плюгавити свого гнізда! Десятки літ такий інтелігент вчився, читав, ходив і устроював концерти, співав, робив патріотичні обходи, писав і тепер, не витворивши

сам нічого, сміється з рідної мови, народної музики, поезії, літератури. В ім'я чого? Ще добре було б, якби в ім'я дійсної культури!" [5, 62]. Таких зорієнтованих на інші літератури прислужників Євшан називає "сутенерами" в чужих передпокоях.

Національні імперативи важливі для Миколи Євшана особливо при міжкультурному діалозі з європейською естетикою. Тому, застерігає критик, "... щоби, заходячи в тісніші зносини з чужими літературами, не затрачувати оригінальних прикмет своєї і не примушувати її надягати на себе чужі їй костюми, хоч би й які вони були принальні, щоби, замість скріплення рідної літератури елементами чужих течій, не вносити розклад та отрую" [5, 312].

Вельми гостро осмислюється категорія національного в останній (публіцистичний) період творчості Миколи Євшана, і по суті, стає програмою відбудови самостійності Української держави.

Окрім талановитих літературно-критичних студій, Микола Євшан є автором низки публіцистичних статей, які виражали актуальні проблеми творення нації того часу і зрештою не втратили своєї актуальності й до сьогодні. Чого варті лише промовисті заголовки публіцистичних статей, як-от: "Національна культура-підстава державності нації", "Національне виховання", "Suprema lex (Історичні перспективи)" тощо. Спробуємо конспективно окреслити основний ідейно-тематичний пласт ідеї національно-публіцистичного дискурсу Євшана, що, на нашу думку, є своєрідним тезаурусом творення нації.

Микола Євшан часто звертається до історії українського народу, до його духовних цінностей, щоб визначити причини утворення національного вакууму та особливості подальшого національного поступу. В унісон із Т. Шевченком та І. Франком критик розвінчує й засуджує штучний поділ українців. Так, у статті "Національна культура-підстава державності нації" дослідник зазначає: "А досі ми розділені кордонами, не шукали одні за одними, не старалися будувати бодай духову спільність, культурну українську вітчину, одну лише для Полтавців, Подолян, Гуцулів, Бойків, Лемків, угорських Руснаків і тих, що поселені в Америці та в середині Азії. Ми були Москалями, Австрійцями, Мадярами, Галичанами, – Українцями ми не були. Тепер те все на нас тяжко мститься на кождім кроці, тому з таким трудом приходиться нам будованне своєї державності! Бо будують її не Українці, а Галичани і "закордонні Українці" [8].

Ураховуючи історичне минуле, Євшан, маючи

грунтовну європейську освіту, звісно, розуміє трагедію свого народу, але це не заважає гостро картати його пристосуванство. Останнє зводить нанівець усі спроби розбудови нації. "Пів Москалі, пів Поляки, почали наші й так нечисленні інтелігентські верстви чи одиниці жити подвійним життєм, маючи дві душі, не знаючи, в котрий бік звернутися і в чию користь віддати працю і природний талант. "Холопство", холопство духове і культурне. З початку несміливе, напівсмішне, напівтрагічне, підогріване від часу до часу живими традиціями, народною піснею, Кобзарем та етнографією, потому щораз більше свідоме, систематичне, "програмове". В насмішку пішла маленька українофільська струя – мовляв, українство це "гопак і горілка", а українська поезія це "грає, грає, воропає" – стала чимсь реакційним супроти нових кличів соціально-політичних, чимсь крайню утопійним, а то просто донкіхотством!" [8].

Прикро усвідомлювати, але минуло майже століття, а в Україні й надалі відчутні ті ж тенденції, особливо з провладних неукраїнських за духом установ. І викоринити цей стереотип меншвартості й досі, на жаль, не вдається. Тут Євшан пропагує здорову національну ідею, незважаючи на те, що найновіші дослідження європейської науки доводять шкідливість національних утопій [8].

Духовне надбання українців – це лише перший крок до творення нації. "...треба збудити наш народ культурно, дати йому свідомість самого себе, що впрочім одно й те саме. Культура нації – се її свідомість власної сили, се творення своїх питомих життєвих форм, се організованне, плеканне, будованне одної, спільної всім, колективної волі, се змаганне до установаження своєї окремішности перед цілим світом. Така культура, основана на внутрішній карности всіх членів нації та їх моральному ригоризмі, на почуттю відповідальності за колектив, – вона веде протягом 24 годин до державної незалежності нації. Тоді дійсно незалежність сама твориться і сама собою держиться" [8].

В інших публіцистичних статтях Микола Євшан також розвиває парадигму національного, що має прищеплюватися змалку. Цю роль, на думку публіциста, у розвитку свідомого українського суспільства повинна виконувати українська школа. "...немає ніякого загального виховання, виховання не національного, яке могло би в однаковій мірі заспокоїти всякі національні типи і характери, не нарушуючи їх духової рівноваги та не затираючи їх індивідуальности. Коли Англіїці, Французи, Німці, Москалі, Поляки

і т. д. говорять про вихованне, то очевидно мають на думці тільки таке вихованне, яке відповідало би в потребам, культивувало їх позивні національні прикмети та зберігало зміст їх національної психіки, а не убивало його. Отже, не має властиво виховання, яке би було щодо змісту спільним для всіх, всяке виховання остаточно сходиться на **національне виховання**” (виділення наше – І. Р.) [9].

Досліджуючи українську педагогіку, Микола Євшан доходить надважливих висновків, структуруючи поетапно методологію становлення української національної особистості. Критик насамперед виокремлює історичний чинник, який повинен з'єднувати десятки поколінь спільною метою, творячи спільне національне майбутнє. Наступним важливим етапом національного виховання є “свідомість та регулювання всіх культурних цінностей нації, творення чи підготовки ґрунту, на якому ті цінності могли би виростати, одним словом: евіденція всіх сил і засобів, які складаються на творчу національну працю” [9].

Критик наголошує, що національне виховання має виходити з українського “ґрунту”, органічно входить в життя та виходить із життя народу. “... аби створити українську культуру, не треба їхати ані до Москви, ані до Берліна, ані до Америки... перш цього треба міцно притулити вуха до рідної землі: розуміти її мову. Хто тої мови не розуміє і не годен зловити душею тих звуків, якими промовляє український народ, українська земля, – той чужинець, хоч би він сто раз називав себе Українцем Перед такими чужинцями... найбільше треба стерегтися; вони застроюють живе джерело національної культури, зтирають лінії національного обличчя та убивають в корені його первісний характер” [9].

Завершує і доповнює доктрину національного виховання, якій Микола Євшан відводить роль релігії, – “горожанська свідомість”. Остання “має виховати українського громадянина: не того, що за означену плату... надягає на себе урядову форму з всякими відзнаками своєї “ранги”, а того, що сам з власної волі здібний віддати свою працю, свій час, інтелект, силу, а навіть життя для громади і без наказу згори розуміє свою національну гідність” [9].

Виховання особистості, яка свідомо національно і має почуття гідності за власний народ, неодмінно призведе в майбутньому не лише до утворення незалежної соборної держави, а й до її збереження. Микола Євшан прогнозує, що при належному національному вихованню за 20–30 років “виросте нове, духово перероджене і вільне бодай від духових кайдан покоління

Українців, свідомих українських громадян, репрезентантів великої нації, багатої і буйної національної культури, сильної та скоординованої національної волі” [9].

А поки що ми повинні усвідомити, “що українська держава не свято, а праця, праця і ще раз праця і по найбільшій часті дрібна і нудна, тиха і анонімна, буденна; що вона, як молох, мусить поїсти багато безіменних жертв... мусить котитися по груді і болоті ще довго, виснажити фізичну і духову силу цілих поколінь, поки наші сини чи внуки не будуть вже в “готовій” новій Україні святкувати!” [6].

Висновки. Слова Миколи Євшана стали кредо його життя, яке було яскравим взірцем для багатьох бойових побратимів, що покладали своє життя на вітвар незалежності України. Прожив лише 29 років, однак ніколи не опустив рук у боротьбі за Українську державу, не зневірився і не розчарувався в ній. Микола Євшан, поручик Галицької армії, знайшов вічний спочинок у Вінниці 1919 р. разом з десятьма тисячами українських стрільців. Залишив чималу духовну спадщину, яка є, без сумніву, актуальною на сьогодні і, сподіваємося, стане дороговказом для майбутніх поколінь.

Наше дослідження відкриває перспективи для поглиблених комплексних студій, присвячених осмисленню націософської рецептивної моделі Миколи Євшана як однієї з основних методологій щодо розуміння літературно-критичної та публіцистичної концепцій ученого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій О. Микола Євшан (Федюшка) (його життя і творчість). В десятиліття його смерті 1919–1929. Львів: Накладом Української видавничої спілки, 1929. 68 с.
2. Гнатюк М. Критик, що поміняв перо на зброю. Львівський державний університет ім. І. Франка. 1995. 46 с.
3. Голомб Л. Три поети раннього українського модернізму: Олександр Олесь, Грицько Чупринка, Микола Філянський: Монографія. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2011. 184 с.
4. Дорошенко В. З нашої літературної критики. *Літературно-науковий вісник*. Т.53. Ч.1. 1999. С. 199–208.
5. Євшан Микола. Критика Літературознавство Естетика. Упорядкування, передмова, примітки Наталії Шумоло. Київ: Основи, 1998. 658 с.
6. Євшан Микола. Безплатні пасажири. *Народ*. Ч. 18. Станіславів, 1919.
7. Євшан Микола. Великі роковини України. З новим роком боротьби Галицько-Української Армії. Відень: Видання уряду та преси і пропаганди ЗУНР. 1920.
8. Євшан Микола. Національна культура – підстава державної нації. *Народ*. Ч. 20, 21, 22, 23, 24. Станіславів, 1919.

9. Євшан Микола. Національне виховання. *Народ*. Ч. 32. Станіславів, 1919.
10. Євшан Микола. Порожнє місце. *Народ*. Ч. 15–16. Станіславів, 1919.
11. Євшан Микола. Українські кордони. *Народ*. Ч. 14. Станіславів, 1919.
12. Євшан Микола. Suprema lex (історичні перспективи). *Народ*. Ч. 17. Станіславів, 1919.
13. Микола Євшан у контексті доби: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції / Упоряд. Олег Баган, Євген Баран. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2019. 224 с.
14. Мухина Г. Естетика Миколи Євшана. *Сучасність*. 1984. №4. С. 24–33.
15. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: Либідь, 1999. 447 с.
16. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Монографія. Видання друге, доповнене і перероблене. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. 392 с.
17. Розлуцький І. Присутність національного у модерній естетиці Миколи Євшана (Федюшки). *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Тези I-ї міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених*. Дрогобич, 2013. С. 171–172.
18. Шумило Н. Під знаком національної самобутності. Київ: “За друга”, 2003. 354 с.
6. Yevshan, Mykola (1919). Bezplatni pasazhyry [Free passengers]. *Narod*. Part. 18. Stanislaviv. [in Ukrainian].
7. Yevshan, Mykola (1920). Velyki rokovyny Ukrainy. Z novym rokom borotby Halytsko-Ukrainskoi Armii [Great Anniversary of Ukraine. Happy new year of the Galicia-Ukrainian Army struggle]. Viden. [in Ukrainian].
8. Yevshan, M. (1919). Natsionalna kultura – pidstava derzhavnoi natsii [National culture is the foundation of a nation-state]. *Narod*. Part. 20, 21, 22, 23, 24. Stanislaviv. [in Ukrainian].
9. Yevshan, Mykola (1919). Natsionalne vyhovannia [National education]. *Narod*. Part. 32. Stanislaviv. [in Ukrainian].
10. Yevshan, Mykola (1919). Porozhnie mistse [Empty space]. *Narod*. Part. 15–6. Stanislaviv. [in Ukrainian].
11. Yevshan, Mykola. (1919). Ukrainski kordony [Ukrainian borders]. *Narod*. Part. 14. Stanislaviv. [in Ukrainian].
12. Yevshan, Mykola. (1919). Suprema lex (istorychni perspektyvy) [Suprema lex (historical perspectives)]. *Narod*. Part. 17. Stanislaviv. [in Ukrainian].
13. Bahan, O. & Baran Ye. (Ed.). (2019). Yevshan Mykola u konteksti doby: materialy vseukrainskoi naukovopraktychnoi konferentsii [Mykola Yevshan in the context of the day]. Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
14. Muhyna, H. (1984). Estetyka Mykoly Ievshana [Aesthetics of Mykola Yevshan]. *Suchasnist*. No.4. pp. 24–33. [in Ukrainian].
15. Pavlychko, S. (1999). Dyskurs modernizmu v ukrainskii literaturi [Discourse of Modernism in Ukrainian Literature]. Kyiv, 447 p. [in Ukrainian].
16. Polishchuk, Ya. (2002). Mifolohichniy horizont ukrainskoho modernizmu [The mythological horizon of Ukrainian modernism]. Ivano-Frankivsk, 392 p. [in Ukrainian].
17. Rozlutskyi, I. (2013). Prysutnist natsionalnogo u modernii estetitsi Mykoly Ievshana (Fedyushky) [The presence of the national in the modern aesthetics of Mykola Yevshan (Fedyushka)]. *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Tezy I-i mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii molodych vchenych* – Development of modern education and science: results, problems, prospects. Abstracts of the First International Scientific and Practical Conference of Young Scientists. Drohobych, pp.171–172. [in Ukrainian].
18. Shumylo, N. (2003). Pid znakom nasionalnoi samobutnosti [Under the sign of national identity]. Kyiv, 354 p. [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Babii, O. (1929). Mykola Yevshan (Fedyushka) (yoho zhyttia i tvorchist). V desiatylittia yoho smerty 1919–1929 [Mykola Yevshan (Fedyushka) (his life and work). In the decade of his death 1919–1929]. Lviv, 68 p. [in Ukrainian].
2. Hnatiuk, M. (1995). Krytyk, shcho pominiav pero na zbroiu [The critic who changed pen to weapon]. Ivan Franko National University of Lviv. 46 p. [in Ukrainian].
3. Holomb, L. (2011). Try poety rannioho ukrainskoho modernizmu: Oleksandr Oles, Hrytsko Chuprynka, Mykola Filianskyi [Three Poets of Early Ukrainian Modernism: Oleksandr Oles, Grytsko Chuprynka, Mykola Filianskyi]. Uzhhorod, 184 p. [in Ukrainian].
4. Doroshenko V. (1999). Z nashoi literaturnoi krytyky [From our literary criticism]. *Literaturno-naukovyi visnyk*. Vol. 53. part.1. pp. 199–208. [in Ukrainian]
5. Yevshan, Mykola (1998). Krytyka. Literaturoznavstvo. Estetyka [Critique. Literary Aesthetics]. (Ed.). N. Shumylo. Kyiv, 658 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.01.2022

“Є три помилки в спілкуванні людей: перша – це бажання говорити перш, ніж потрібно; друга – сором’язливість, не говорити коли це потрібно; третя – говорити, не звертаючи уваги на вашого слухача”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

